

TÜRKİYE PREHİSTORYASI

Türkiye'nin Paleolitik dönemiyle ilgili bilgiler vermeden önce; yurdumuzun, paleolitik dönem kültürlerinin içinde geliştiği Pleistosen dönemdeki yeri ve önemine kısaca değinmek gerekir.

Öncelikle, yurdumuz 3 kıta arasında önemli bir kavşak noktasında bulunur. Yurdumuzun bu son derece önemli olan coğrafik konumu, Paleolitik insanların olası göç yolları üzerinde yer almasından ileri gelir. Yurdumuzun bu stratejik konumu ilk insanlar tarafından da göz ardı edilmemiştir.

Bu hayati konumunun yanı sıra, elverişli bir iklim kuşağına da sahip olmuştur. Prehistorik devirlerde yurdumuz diğer Avrupa ülkelerinin aynı dönemde maruz kaldıkları buzul istilasına uğramamıştır. Dünyanın orta kuşak ülkelerinde aynı dönemde bol yağışlı bir iklim biçimi yaşanmıştır. Yurdumuzun Pleistosen dönemdeki bu iklim ve çevresel koşulları (paleoekoloji) da, Paleolitik insanların yurdumuzda kolayca mağara ve kaya sığınakları bulmalarına, ayrıca açık hava yerleşim ya da konaklama yerleri kurmalarına ve yurdumuzun her tarafına rahatlıkla ulaşmalarına yol açmıştır. Bu durum, prehistorik insanların bu topraklar üzerinde uzun süreli bir kültür geleneği bırakmasına yol açmıştır. Nitekim, Türkiye'nin tüm bölgelerinde, bazılarında kısmen, bazılarında ise yoğun olarak Paleolitik kültürlerle ve yerleşim izlerine sık sık rastlanır.

Türkiye Tersiyer'in (III.Zaman) Pliosen epoku sonundan, Kuvaterner'in (IV.Zaman) Pleistosen (Buzul Çağı) epoku sonuna kadar yoğun bir alt, orta ve üst Paleolitik kültürlerine tanık olmuştur. Yine Kuvaterner'in son bölümü olan ve halen içinde yaşadığımız Holosen epokunun başından itibaren ise Mezolitik (ya da yeni terminoloji ile Epi-paleolitik) ve Neolitik kültürlerle sahne olmuştur. Bu geniş zaman dilimi içinde Türkiye'de Paleolitik yani Yontma Taş Çağına ait buluntu yerleri ve istasyonlar tüm bölgelere yayılmış olarak görülmektedir. Bugün Türkiye'de saptanan Paleolitik döneme ait buluntu yerleri sayısının, gerek mağara ve kaya sığınakları, gerek düz yerleşmeler ve gerekse açık hava istasyonları olarak gün geçtikçe artacağı saptanmış bulunmaktadır.

Öte yandan Türkiye'ye Paleolitik Çağ açısından bakıldığında, dünyanın diğer ülkelerinde, özellikle Avrupa ülkelerinde ortaya çıkarılan Paleolitik kültür kalıntılarının hemen hemen aynı örneklerine sahip bulunmaktadır. Türkiye'nin Ege Bölgesi hariç, tüm coğrafik bölgeleri araştırılmış bulunmaktadır. Bu araştırmalar sonucunda Türkiye, alt Paleolitik öncesinden Neolitik sonuna kadar uzanan süreç içinde sağlam bir prehistorik kronolojiye sahiptir. Ayrıca, Türkiye gerek paleontolojinin ve gerekse paleoantropolojinin zengin

örneklerine de sahiptir. Bilindiği gibi Paleolitik döneme ait ilk uygarlıkların en eski ve kesin tarihi şimdiki bilgilerimize göre zamanımızdan yaklaşık 2,5 milyon yıl öncesine dayandırılmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'deki Paleolitik döneme ait araştırmaların çok yoğun bir biçimde insanlığın bu uzun süreli ilkel uygarlığını tüm cepheleriyle ortaya koyması gerekmektedir. Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız bu bilgiler doğrultusunda Türkiye'nin gerek kendi bölgesinde gerekse dünya prehistoryasındaki yeri ve önemi kendiliğinden ortaya çıkar.

Türkiye Paleolitik araştırmalarını 3 dönem altında incelemek konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

- I. DÖNEM: 1880-1940
- II. DÖNEM: 1940-1980
- III. DÖNEM: 1980'den günümüze.

Şimdi 1880-1940 yılları arasında yapılan Türkiye Paleolitik Çağ araştırmalarına kısaca bir göz atalım:

1880 Calvert- Bu tarih pek kesin değildir. Çanakkale Nara Burnu yakınlarında Moustérien bir çakmaktaşı dilgi bulunmuştur.

1894 J.E.Gautier- Şanlıurfa Birecik İlçesinde, Fırat'ın eski alüvyonları içinde Acheuléen döneme ait çakmaktaşıdan yapılmış bir elbaltası bulmuştur. Anadolu'nun Paleolitik Çağa ait ilk buluntusu olması açısından önemi büyüktür.

1907 F.G.Arné- Nizip'te araştırmalar yapmıştır. Nizip Cerablus arasında, Barak bölgesinde Paleolitik döneme ait aletler toplamıştır. Bunları 1909 yılında yayınlamıştır.

1907 A.D. Mordtmann- Eski Erenköy (İçerenköy)'de serpantinden yapılmış yamuk biçimli iki yüzeyli aletler bulmuştur. Bu aletlerin sürüklenmesinden dolayı aşınmış oldukları, buna rağmen tipolojik özelliklerine dayanarak Acheul öncesine, Alt Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecekleri ileri sürülmüştür. Bu buluntular hemen hemen Anadolu'nun ilk Paleolitik buluntuları arasında önemli bir yer tutar. Kurt Bittel bu malzemenin günümüzde Arnavutköy Robert Kolej'de muhafaza edildiklerini bildirmektedir. Bu buluntuların fotoğraf ve çizimleri yoktur. Bu nedenle şüpheyle bakılmalıdır.

1910 R. Campbell-Thompson- Ankara'nın yakın çevresinde Uzağıl köyünde andezitten bir elbaltası (iki yüzeyli alet) bulmuştur. Yine aynı araştırmacı Kayseri'de Erciyes'in 25 Km. güneybatısında Soğanlıdere denilen yerde obsidiyenden bir kenar kazıyıcı bulmuştur.

1925 Vittorio Viale- Antalya'nın hemen yakınlarındaki Gurma köyünde çakmaktaşıdan yapılmış küçük uçlar bulmuştur. Şayet bu aletler aynı seviyede bulunan Bakır Çağı çanak-çömlek parçaları ile birlikte ele geçmemiş olsalardı, bölgenin ilk Paleolitik buluntuları olacaktı. Bu buluntular yine de şüpheyle Moustérien'e bağlanmıştır.

1925 E. Passemard- Gaziantep yöresinde Fırat'ın alüvyonları ve sekileri içinde araştırmalar yapmıştır.

1928 Eugene Pittard- Bir antropolog olan bu araştırmacı Adıyaman Pirin'de Aurignacien ve Moustérien aletler toplamıştır. 1937-39 yılları arasında araştırmalarını tekrarlamıştır. 1938'de Afet İnan ile birlikte Ankara Çayı sekilerinde Ergazi yakınlarında çalışmalar yapmıştır.

1931 Kurt Bittel- O günlerde Alman Arkeoloji Enstitüsü Başkanı olan bu araştırmacı da Ankara Maltepe'de, bugünkü havağazı fabrikasının yanında yer alan kum ocaklarında bir çukurun çakıllı-kumlu dolguları arasında çakmaktaşıdan yapılmış Orta Paleolitik döneme ait aletler toplamıştır.

1932 H.H. von der Osten- Birecik ve Pirun'da orta ve üst Paleolitik aletler toplamıştır.

1938 Salomon Calvi- Niğde-Melendiz Dağı eteklerinde obsidiyenden Paleolitik döneme ait aletler bulmuştur.

1938 M. Pfannenstiel- Jeolog olan bu araştırmacı Ankara Gölbaşı ve Elmadađ çevrelerinde Orta Paleolitik költürlere ait buluntular saptamıştır. 1941'de Keçiören ve Elmadađ eteklerinde araştırmalarına devam etmiş ve Etiyokuşu serisine giren yontmataş aletler bulmuştur. Aynı araştırmacı 1941 yılında da Keçiören ve Elmadađ eteklerinde araştırmalarına devam etmiş ve Etiyokuşu serisine giren aletler bulmuştur.

1938 Herbert Louis- İsparta-Burdur arasında Baradiz tren istasyonunda bir kum tepesinin yarması içinden Mezolitik döneme ait mikrolit aletler toplamıştır.

1938 Kurt Leuchs- Ziraat Fakültesinin jeoloji hocası olan bu araştırmacı da Ankara'nın 12 güneybatısında Ludumlu köyünde andezitten yapılmış Chelléen tipte bir iki yüzeyli alet (elbaltası) bulmuştur.

1940 E. Chaput- Eskişehir yöresinde Seyitgazi ve Alpanos çevrelerinde Orta Paleolitik döneme ait yontmataş aletler toplamıştır.

Dönemin sonlarına doğru kısmen Türk araştırmacıların çalışmaları da başlar. Örneğin; 1936 yılında Muine Atasayan Ankara'nın güneydoğusunda yer alan Gavurkale'de çakmaktaşıdan yapılmış bir uç bulmuştur. 1937'de Şevket Aziz Kansu Etiyokuşu kazısını başlatmıştır. 1938'de Türk Tarih Kurumu adına Güdül, Beypazarı, Tuzgölü, İnönü mağaraları, Eskişehir ve Porsuk suyu, Kütahya çevreleri araştırılmıştır. Güdül ve Eskişehir çevrelerinde Levalloisio-Moustérien aletlere rastlanmıştır. 1940 yılında ise o zaman Doçent olan M. Süleyman Şenyürek tarafından Gazi Enstitüsü civarında LM aletler meydana çıkarılmıştır.

Yaklaşık 60 yıl süren I.Dönem çalışmalarını genel olarak özetleyecek olursak bazı sonuçlar çıkarmamız olanaklı görünmektedir.

1. Amaçlı ve sistemli bir kazı ya da yüzey araştırması yoktur. Araştırmalar genelde ana yolların güzergâhında ya da şehir merkezlerine yakın yerlerde yapılmıştır. Yapılan araştırmalar hafta sonu piknikleri ya da tamamen başka amaçlarla düşünülen araştırmalar olup, belirli bir amaç ya da sistemden yoksundur.
2. Her ne kadar dönem sonuna doğru az sayıda yerli araştırmacılar görülse de, tamamen yabancı araştırmacıların çalışmaları ön plandadır.
3. Yabancı araştırmacılar çoğu kez jeolog, antropolog, coğrafyacı ve öğretmen gibi mesleklerden gelen kişilerdir. Bunların arasında gerçek bir prehistoryen ya da arkeologa rastlanmaz.
4. Buluntuların tamamı yüzey buluntusudur. Ayrıca, buluntular rastlantısal ve tekil buluntular olup, herhangi bir yontmataş buluntu topluluğu içermez.
5. Ele geçen malzemenin çoğu Alt Paleolitik döneme, az bir kısmı da Orta ve Üst Paleolitik döneme ait buluntulardır.
6. I.Dönem çalışmaları, Türkiye'de Paleolitik döneme ait yontmataş aletlerin var olduğunu göstermekten ileri gidememiştir.